

Tomislav Pavković

PIONIRSKI POSAO

Klasiци hrvatske književnosti III
– DRAMA i kazalište,
Bulaja naklada

CD-ROM-om *Klasiци hrvatske književnosti III – DRAMA i*

kazalište Bulaja naklada nastavlja hvalje vrijedan pothvat predstavljanja hrvatske književnosti u multimedijalnom obliku započet 1999. godine izdavanjem prvog CD-ROM-a *Epika, romani, novele*, nakon kojeg je uslijedio CD-ROM *Pjesništvo 2000.* godine. I dok je prvi donio pomalo nestvarnih 67 knjiga na jednom CD-ROM-u, a drugi šokirao s preko 5000 pjesama uz 70 antologijskih u zvučnom zapisu, treći je najobimniji izbor dramske književnosti koji se ikad u nas pojavio. Naime, ovaj se CD-ROM diči sa 107 dramskih tekstova (ukupno 38 autora), 32 videozapisa i preko 400 fotografija. Priroda kazališta kao medija, ali i točna misao vodilja urednika Zvonimira Bulaje, naime, da su dramska djela namijenjena izvođenju na pozornici, urodila su odlukom o uključivanju videozapisa i fotografija u ovaj projekt, čime se ovaj CD-ROM razlikuje od svojih dvaju prethodnika. Nadalje, većina tekstova uvrštenih na prva dva CD-ROM-a tiskana je i dostupna u knjižnicama, što s dramskim tekstovima, često tiskanima u široj javnosti manje dostupnim edicijama, nije slučaj. No, značajnija od te usporedbe jest činjenica da na jednom mjestu, uz same dramske tekstove, imamo i ovu slikovnu teatrološku građu inače pohranjenu u Odsjeku za povijest hrvatskog kazališta i u drugim arhivima diljem Hrvatske. Upravo zbog toga značenje ovog CD-ROM-a nadmašuje karakter tiskanih izbora i antologija, njegova multimedijalnost čini ga nezaobilaznom jedinicom kako u povijesti hrvatskog izdavaštva, tako i u povijesti hrvatske drame i kazališta.

Pokretanjem CD-ROM-a otvara se uvodna stranica koja nudi pogled s pozornice u gledalište, a na sjedalice u parteru i u ložama montirane su fotografije ovdje

uvrštenih pisaca. Uokolo je postavljeno 8 linkova: *Upute, Pretraživač, Popis autora i djela, Impresum, Copyright, Videozapisi izvedbi, Iz povijesti hrvatskog kazališta i Djela u PDF formatu.* Prvo otvaramo *Upute.* Tu doznajemo da je za čitanje ovog CD-ROM-a preporučeno Microsoft Internet Explorer 6.0 ili viši (poželjna je najnovija verzija), odnosno Netscape Communicator 4.5 ili viši, premda je CD čitljiv i drugim Internet preglednicima. Slijede upute za najjednostavnije korištenje i ostale tehničke pojedinosti vezane za pokretanje drugih sadržaja koje ovaj CD-ROM nudi, o čemu će poslije biti riječi. Vraćamo se na uvodnu stranicu, klik. Najjednostavniji pristup dramskom tekstu jest klikanjem na fotografiju autora. *Prozor* koji se tada otvara automatski izbacuje *link O piscu.* Tu se ne radi o klasičnoj bilješci obično smještenoj na kraju knjige, riječ je o književnopovijesnim natuknicama koje uključuju biografske podatke, književnu biografiju, godine nastanka i izvođenja djela, ali i interpretacije djela potkrijepljene citatima iz književnopovijesne znanosti (izvori navedeni ispod samog teksta). Tako sastavljene natuknice stvaraju dojam enciklopedičnosti i sustavnosti u pristupu, one ne donose neke nove spoznaje o autorima, nego već postojeća znanja sublimiraju na najbitnije, ali to ipak nije razlog da njihovi sastavljači nisu potpisani. Tek u *Impresumu* možemo saznati da su sastavljači natuknica Marijana Hameršak i Zvonimir Bulaja, tako da opet ne znamo koja je natuknica čije djelo. Unutar *linka O piscu* ponudeni su daljnji linkovi: *Drame, Videozapisi, Fotografije i Drame u PDF formatu.* Dakle, do svih ovih navedenih sadržaja možemo doći i iz uvodne stranice (otvaranjem pojedinog linka) i klikom na pojedinog autora, pri čemu je ovaj drugi pristup brži. Naime, otvorite li na uvodnoj

PREMIJERE

RAZGOVOR

PORTRET

FESTIVALI

MEDIJ

VOX

HISTRIONIS

MEĐUNARODNA

SCENA

AKTUALNOSTI

TEORUA

FOAJE

MI U SVJETU

NOVE KNJIGE

DRAMA

stranici *Popis autora i djela*, automatski se otvara *Kronološki popis autora i djela*, uz mogućnost otvaranja *Abecednog popisa autora* i *Abecednog popisa djela*, ali ni u jednom od ova tri linka nećete moći otvoriti djelo, nego samo autora, što će vas odvesti na već opisanu natuknicu *O piscu*, gdje ćete konačno moći otvoriti željeno djelo. Pomnijim pregledom popisa autora i djela pronalazimo autore čije se fotografije ne nalaze na uvodnoj stranici, pri čemu činjenica da ne postoji njihova fotografija/slika nije presudna, jer su djela nepoznatih autora (npr. *Ljubovnici*) na uvodnoj stranici označena šeširod u gledalištu. Tako na Džoru Držića, Vetranovića, Pelegrinovića, Benetovića, Brezovačkog i Vlaha Stullija možete nabasati jedino pregledom popisa autora i djela ili na poledini inače dosta siromašnog ovitka. Unutar *Abecednog popisa autora* uz ime pisca popisana su i sva njegova djela koja se nalaze na ovom CD-u i to kronološkim redom nastanka, ali to uz naziv djela nije navedeno. Primjerice, prvo djelo uz ime Marina Držića jest *Tirena*, a posljednje *Hekuba*, pa se nenavodenje 1549., odnosno 1559. godine, može smatrati nedostatkom koji korisnik bez prevelikog znanja o kazalištu neće uočiti. Doduše, on neće ostati uskraćen za tu informaciju, štoviše, podaci o godinama izvođenja Držićevih djela mogu se pronaći na još dva mjesta, u odjeljku *O piscu*, ali tu su ti podaci dio teksta i manje su uočljivi, i u odjeljku *Iz povijesti hrvatskog kazališta*, pododjeljak *Renesansa*, a tu su opet samo jedan od mnoštva podataka, tako da bi navođenje godine uz djelo u abecednim popisima bilo logično i svrsishodno te bi umnogome olakšalo potragu za podatkom.

Klik, vraćamo se na uvodnu stranicu i ulazimo u odjeljak *Iz povijesti hrvatskog kazališta* unutar kojega nalazimo osam pododjeljaka podijeljenih po razdobljima povijesti kazališta, od prvog koji nosi naziv *Antika* do posljednjeg *Kazalište od Drugog svjetskog rata*. Svako poglavlje ima kraći uvod koji daje socijalni i kazališni kontekst razdoblja, a u nastavku se po principu kronološke lente nižu godine i događaji važni za hrvatsko, ali i za svjetsko kazalište. Prednost je ovakvog pristupa informativnost i sažetost, a nedostatak što je nauštrb štednje prostora na CD-u ili iz nekog drugog razloga propuštena lijepa prilika da se u toj informativnosti bude potpun. Naime, uz godinu rođenja ili datum ulaska u kazališni život nekog važnog pisca (ovo vrijedi i za domaće, a pogotovo za strane pisce), redovi-

to je vrlo sažeto opisano zbog čega je toliko bitan i u čemu je njegova inovativnost, a svaka takva natuknica završava frazom (*ostala*) *važnija/značajnija djela su...* U ovakvom mediju koji nudi mogućnost vrlo jednostavne nadgradnje baze podataka, izostavljanje svih djela autora o kojem je riječ nadaje se kao nedostatak. Inače, ovaj odjeljak obiluje slikovnim materijalom, napose su zanimljive fotografije ostataka antičkih kazališnih građevina u Hrvatskoj, usporedbe nekadašnjeg i današnjeg izgleda zagrebačkih gornjogradskih kazališnih prostora, fotografije glumaca na pozornici i izvan nje, scenografske i kostimografske skice (na primjer, tu je i najstariji sačuvani likovni dokument iz povijesti hrvatske scenografije) te skice i nacrti arhitekata za kazališne građevine u Hrvatskoj – ukratko, sav onaj teže dostupni teatrološki materijal ovdje je skupljen na jednom mjestu, a svaku fotografiju možete pohraniti na *hard disc*. Osnovno načelo pri sastavljanju kronologije bila je bitnost događaja za hrvatsko kazalište pa su navedena samo najvažnija zbivanja s europskih pozornica. Na žalost, tu se potkralo nekoliko kardinalnih pogrešaka, na primjer, u poglavlju *XIX. stoljeće* čitamo i ovo: "Riječ je o vremenu hrvatskog političkog i kulturnog buđenja koje je obilježeno *Draškovićevim* (kurziv T. P.) obraćanjem Hrvatskom saboru na hrvatskom jeziku (...)", nadalje, na jednom mjestu stoji da je isusovački red ukinut 1776., a na drugom je navedena 1773., zatim pod fotografijom Branka Gavelle saznajemo da je bio "direktor Drame zagrebačkog HNK 1922.-1926.", pa da je 30-ih godina "gotovo čitavo desetljeće proveo u Češkoj i Slovačkoj", a onda na kronološkoj lenti pod 1935. godinom nalazimo da je postao direktor Drame zagrebačkog HNK-a. Takve nedosljednosti zbunjuju korisnike koji se ovim CD-om tek trebaju upoznati s poviješću hrvatskoga kazališta, a u tome leži i maleni nedostatak ovog odjeljka: naime, ovi su tekstovi i bitni datumi poznavatelju povijesti hrvatskog kazališta zgodan podsjetnik, ali su mu spomenute pogreške svojevrsna šaka u oko; one opet zbunjuju onoga tko se prvi put upoznaje s tim podacima, a takvima je ovaj CD prvenstveno i namijenjen. Velika se pogreška potkrala i u *Djelima u PDF formatu*, inače formatu namijenjenom elektronskoj razmjeni publikacija i ispisu na pisaču (tom se formatu pristupa pomoću programa Adobe Acrobat Reader ili Adobe Acrobat eBook Reader) i to u tekstovima Miroslava Krležu. Riječ je o

izdanju iz kojega je prenesen *Kristofor Kolumbo*, gdje pod tekstem stoji ovaj potpis: “(*Cristoval Colon*), ‘*Hrvatska rapsodija*’, *Naklada Đorda Čelapa, Zagreb, 1918.*” Tekst objavljen na CD-u nosi naziv *Kristofor Kolumbo*, a tekst izdanja iz 1918. zove se *Cristoval Colon*; u izdanju iz 1918. nema popisa lica, a na CD-u popis lica postoji; taj popis lica donosi i “Glasove admiralske falange-Silne”, a u izdanju iz 1918. te glasove preuzimaju drugi glasovi; završna replika ovdje glasi: “Laž! Narode! Sve je to laž! Svi ti tvoji viceadmirali i tvoji kontinenti i tvoja kompaktna većina!”, dok izdanje iz 1918. nema posljednju rečenicu ove replike. Slično je i s *Kraljevom* gdje u završnoj didaskaliji pronalazimo lekseme *smetljalice* i *kostur*, a izdanje iz 1918. donosi *konobarice* i *skelet*. Sve ovo navodi na zaključak da će prije biti riječ o preuzimanju teksta iz izdanja *Legendi* tiskanih 1933., a ne 1918. Cijeli problem postaje još zanimljiviji kada na dnu odjeljka *O piscu* pročitamo da su tekstovi “preuzeti iz zadnjeg izdanja objavljenog za autorova života – *Sabраних djela sarajevskog Oslobođenja*” iz 1981. godine! Bez obzira je li u pitanju pogreška sarajevskog izdavača iz čijeg je izdanja tekst prenesen, priređivač je podatak morao provjeriti i ispraviti, ograda u *Impresumu* da autori ne mogu biti odgovorni za pogreške u pojedinim tekstovima ovdje jednostavno ne stoji. Ista se pogreška ponavlja i s Krležinim dramama koje nisu u PDF formatu. Tekstoloških različitosti Krležinih tekstova bili su svjesni i sami priređivači nadovezavši na kraj tako prenesenog *Kolumba* noviju varijantu teksta iz 1955. i Krležinu *Napomenu o “Kristovalu Kolonu”* u kojoj sam autor spominje različite varijante teksta, pa su ovakve nepreciznosti tim neopravdanije, a zbrka koja se unosi u već i ovako dosta kompliciranu situaciju glede Krležinih tekstova ne pridonosi transparentnosti i baca sumnju na vjerodostojnost informacija. Različiti podaci o izvoru iz kojeg su dramski tekstovi preuzeti pojavljuju se i u slučajevima Milana Begovića i Antuna Nemčića.

Najatraktivniji dio ovog CD-ROM-a predstavljaju videomaterijali. Riječ je o 32 videozapisa ukupnog trajanja oko 54 minute, a koji su digitalizirani i kodirani u standardnom MPEG1 formatu i koji se reproduciraju pomoću Windows Media Playera ili Quick Time Playera. To su isječci iz kazališnih predstava, TV drama i filmova pa kvaliteta njihove reprodukcije ovisi prvenstveno o kvaliteti same snimke, ali i o korištenoj rezoluciji, a

to je u ovom slučaju 352x228 točaka. Konkretno, to znači da je, želite li isječak pogledati u *full screen* varijanti, snimka mutna i na rubu gledljivosti, a smanjite li veličinu ekrana, snimka je kvalitetnija, ali će vam za gledanje možda trebati povećalo. Videoisječci zauzimaju 500 od ukupno 650 Mb prostora CD-a, a takva se rastrošnost mogla izbjeći korištenjem bolje kompresije (npr. DivX), što bi rezultiralo i kvalitetnijom snimkom i povećanjem slobodnog prostora na CD-u. Odabir i kvaliteta videomaterijala slikovito govore i o jednom stanju dokumentiranja predstava u nas. Ovo bi trebao biti reprezentativan izbor predstava, međutim, neki isječci svojom kvalitetom ne zaslužuju biti ovdje, no riječ je o za povijest hrvatskog kazališta važnim predstavama; s druge su pak strane uključene snimke manje poznatih predstava/TV adaptacija važnih tekstova (tu prvenstveno mislim na *Tirenu* i *Novelu od Stanca*), što je ne-logično s obzirom na to da postoje snimke mnogo značajnijih predstava istih tekstova. Svaki videoisječak ima navedeno trajanje, redatelja, godinu i mjesto izvođenja ili producenta ukoliko je riječ o TV adaptaciji ili filmu, ali samo sedam (7) njih ima potpisane glumce i uloge. Pritom je u isječku iz predstave *Juran i Sofija* zagrebačkog HNK-a kao *Juran* potpisan Krešimir Zidarić, a na snimci prepoznajemo Sinišu Popovića, dok uz *Vrdoljakove Glembaje* nalazimo imena likova *Ignjat* i *Leone Glembay* (a ne *Glembay*). Neki isječci završavaju vrlo naglo, nije vođeno računa o kraju rečenice ili neke smislene dramaturške cjeline, a manji prigovor ide i tome da se ne može iz odjeljka *Videozapisi izvedbi* izravno doći do samog teksta ili autora djela čiji isječak gledamo.

CD je opskrbljen i pretraživačem koji uključuje mogućnost istodobnog pretraživanja svih tekstova, a to omogućuje program *Spy-CD*. S pretraživačem smo se upoznali već na CD-ROM-u *Pjesništvo*, no ovaj je program napredniji i omogućuje kvalitetniju uporabu (rezultati se otvaraju u istom prozoru, pronađene drame sortirane su abecednim redom prema prezimenu autora, čega na prethodniku nije bilo). Pretraživač je posebno pogodan za jezične analize pojedinih djela i za brzo pronalaženje traženih podataka. Za pretraživanje je preporučeno korištenje Microsoft Internet Explorera 6.0. Uključivanjem ovog odjeljka nailazimo na detaljne upute o postupku samog pretraživanja, za naprednije pretraživanje razvijen je poseban znakovni sustav koji

PREMIJERE

RAZGOVOR

PORTRET

FESTIVALI

MEDUI

VOX

HISTRIONIS

MEDUNARODNA

SCENA

AKTUALNOSTI

TEORUA

FOAJE

MI U SVUETU

NOVE KNJIGE

DRAMA

se brzo svladava, a koristi znakove poput upitnika, jednostrukih i dvostrukih navodnika te zvjezdica.

I konačno, o najvažnijoj komponenti ovog CD-ROM-a, a to su sami dramski tekstovi. Odabir tekstova pri sastavljanju svake antologije uključuje i jedan važan neknjiževni faktor, a to su autorska prava. Jedini ovdje uvršteni autor čija su djela zaštićena *copyrightom* jest Miroslav Krleža, što znači da je odabir tekstova bio prvenstveno usmjeren na starije autore i pritom se može zaključiti da je izbor doista reprezentativan. Usto, mnogo je tekstova preuzeto iz izdanja posljednji put tiskanih još duboko u 19. stoljeću (primjerice, tu je svih sedam Nalješkovićevih komedija) ili u teže dostupnim starim književnim časopisima i edicijama. Naravno, svako uvrštavanje jednog, a izostavljanje nekog drugog autora može izazvati polemike temeljene na osobnim sklonostima i (ne)simpatijama prema djelu određenog književnika. Budući da temeljni princip pri sastavljanju ove antologije nije bila selektivnost, nego iscrpnost i obuhvatnost, za primijetiti je izostanak (barem reprezentativnog izbora) *smješnica* i *frančezarija* (između Palmotića i Brezovačkog, dakle, u razmaku od 150 godina kada nastaju ova djela, svoje su mjesto na ovom CD-u pronašli samo Frankopanov *Jarne bogati*, također obrada Molièrea, ali nedovršena, i *Ljubovnici*, jedina ovdje uvrštena *smješnica*) te djela dvojice Josipa, Kosora i Kulundžića. Uz svaku dramu postoje pododjeljci *Sadržaj* (podjela na činove i prizore, omogućuje izravan pristup pojedinom dijelu drame), *Rječnik* (vrlo iscrpni, sastavljeni ne samo od postojećih rječnika objavljenih uz tiskana autorova djela) i *Komentar* koji donosi i autorove komentare uz djelo (ako ih ima) i različito označene priređivačeve. Neki autori ovaj pododjeljak nemaju. Tekstovi drama otvaraju se vrlo brzo, istodobno s *klikanjem*, a pregledavati ih možete *scrollom*, strelicama na tipkovnici ili povlačenjem *mišem*.

S obzirom na sve gore rečeno mogao bi se stvoriti pogrešan dojam o ovom CD-ROM-u, naime, detektirane manjkavosti predstavljaju tek mali dio onoga što on pruža. Svaka uočena nelogičnost ili stranputica u koju zapadnete pregledavajući CD vrlo se brzo zbog dobre preglednosti i uvijek ponudene mogućnosti povratka na uvodnu stranicu može zaobići, a podatak u većini slučajeva provjeriti u nekom drugom odjeljku. Količina dramskih tekstova, teatrološki materijal skupljen na jednom mjestu, rječnička građa, vrijedni autorski prilozi o svakom piscu, pretraživač, mogućnost ispisa svih tekstova i slikovnog materijala... dominantan su dio ovog multimedijalnog pothvata. Ipak, uočavanje spomenutih manjkavosti nije nekakvo cjepidlačenje, nego težnja da se u provedbi izvrsne ideje bude jednako uspješan te dobronamjerno skretanje pozornosti na probleme, a imajući u vidu projekte koje *Bulaja naklada* najavljuje. Značenje ovog CD-ROM-a nadmašuje njegovu ponešto manjkavu izvedbu, a pionirski posao Zvonimira Bulaje na polju izdavaštva zaslužuje svaku pohvalu i daljnji poticaj.

--	--